Fiyatı 50 Kuruş

Alemdar Mustafa Paşa

En ciddî mahezler ve yazma eserlerin tetkik ve karşılaştırılması neticesinde yazılan bu eser neşredilmiştir.
Fiyatı: 60 kuruş

Âlî Paşa

Sultan Aziz devrinin en büyük devlet adamı olan « Âlî Paşa » hazırlanıyor

Vatandaşın İkinci Hürriyeti!

hazırlanıyor, yakında neşredilecektir.

DAMPİNG

KUNDURA MAĞAZASI
Yüksek kaldırımdan Şehzade başına Şehzade camii karşısına nakledilmiştir.
Taksitle ayakkabı yapılır.

Murat KORALTÜRK

TÜRKİYE'DE KURUM TARİHİ YAZICILIĞI HAKKINDA DÜŞÜNCELER*

Geçen on-on beş yıl içinde tarih yazımında yeni bir ilgi odağı ve üretim alanı olarak kurum tarihleri ve kurum tarihçiliği önem kazanmıştır.[1] Bu türden ya-

* 41. Kütüphane Haftası münasebetiyle 30 Mart 2005 tarihinde düzenlenen "*Geçmişin ve Günümüzün Işığında Kitap*" konulu panelde sunulmuş bildiridir.

1 Konu ile ilgili olarak geçen yıllarda Tarih Vakfı bir sempozyum (*Türkiye'de Kurum Tarihçiliği Sempozyumu*, 18 Eylül 1992) ve bir atölye çalışması (Kurum Tarihçiliği: Deneyimler ve Perspektifler Atölye Çalışması, 7 Kasım 1998) düzenlemiştir. Tarih Vakfı gerçekleştirdiği kurum tarihi projeleri ile bu alanda öncü rol oynamıştır. Tarih Vakfı'nın yürüttüğü kurum tarihi projeleri içinde kitap olarak yayınlanmış olanlar arasında şu kurumların tarihleri bulunmaktadır: Milli Piyango İdaresi, Tariş, Tarişbank, Darüşşafaka, Darülaceze, SEKA, SSK, Emlak Bankası, Osmanlı Bankası, Demirbank, İnterbank, Lafarge-Aslan Çimento, Egebank, Tekel, Türkiye İş Bankası ve Cenajans.

yınların ilk örnekleri daha çok kamu kuruluşlarının Cumhuriyet'in 10. 50. ve 75. yıldönümlerinde yayınladıkları kitaplardır.[2] Tarihin ilgi alanının ve odağının siyaset ve siyasal seçkinlerden ekonomiye, topluma ve insanlara yöneldiği günümüzde, kurum tarihleri bu yöndeki gelişmenin izlerini taşımaktadır.

Yakın dönemde ise kamu kuruluşları yanı sıra başta bankalar olmak üzere belli ekonomik büyüklüğe veya toplumsal etkiye sahip kurumlar da tarihlerinin yazılması talebinde bulunmaktadır. Bu yazıda bazı örneklerden hareketle kurum tarihlerinin Türkiye'de hangi ihtiyaçları karşıladığı, hangi amaçlar doğrultusunda talep edildiği ve kaleme alındığı, araştırma sürecinde karşılaşılan sorunlar ve bu araştırmaların Türkiye tarihçiliğine katkıları üzerinde durulacaktır.

Bir kurum, tarihini neden yazdırtır? Yanıt aranması gereken soruların ve konu ile ilgili sorunların başında bu gelmektedir.

Kurum tarihleri, genellikle kurumların talepleri üzerine projelendirilmiş araştırmalardır. Prof. İlhan Tekeli'ye göre kurumlar, tarihlerini dışa karşı bir imaj, kendi içlerinde de bir ideoloji oluşturmak için kullanmak üzere yazdırtmak isterler.[3]

Daha kurum tarihinin bir araştırma konusu olarak araştırmacının zihnini meşgul etmeye başladığı ilk anda, karşılaştığı en temel sorun tarihinin yazılmasını isteyen kurumun imaj ve ideoloji yaratma aracı olarak tarihini kullanmak isteğidir. Örneğin Türkiye'nin en eski çimento fabrikasına sahip olan bir şirket, imajında bir itibar unsuru olarak kullanmak için bu ilk olma özelliğini kitabın kapağına kadar taşır.[4]

Çimentonun bütün önlemlere karşın çevreye verdiği zarar bilinen bir gerçekken, aynı kitapta şirketin çevreye karşı duyarlılığının altı kurum tarafından çizilmek istenir. Hatta üretim faaliyetinin hava kalitesinin korunması açısından bir mahsur oluşturmadığını ifade eden "emisyon izin belgesinin" tam sayfa basılması söz konusu olur.[5]

[2] Bu türden yayınlar içinde özellikle Cumhuriyetin 10. yılında gerçekleştirilenler bugün tarihsel belge niteliğini de kazanmıştır. Bu yayınlar için bkz. Kerem Coşkuner, "Onuncu Yıl Anısına Yapılan Yayınlar", *Toplumsal Tarih*, Sayı 118, (Ekim 2003), s. 94–95.

[3] Tekeli'nin konu ile ilgili görüşleri için bkz. İlhan Tekeli, "Kurum Tarihi Yazmanın Sorunsalları Üzerine", *Tarihyazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Kitabevi yay., Ankara 1998, s. 129-135. "Türkiye'de Kurum Tarihçiliği Sempozyumu yapıldı", Haberler, Sayı 16, (Ekim 1992), s. 4-7.

[4] Emre Dölen-Murat Koraltürk, *İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yay., İstanbul 2004.

[5] Emre Dölen-Murat Koraltürk, *İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü*, s. 233.

Kurum ideolojisi üretme amacına gelince, özellikle banka tarihi araştırmalarında banka mensuplarına yakıştırılan "falanbanklılık" veya "filan Bankalılık" gibi aidiyet bağı ve kimlik üzerinden kurumun aktif çalışanları ve gelecek kuşaklar içinde yer alacak muhtemel çalışanlarına kurumun ilke ve ideolojisi bu kimlik ile benimsetilmeye çalışılır.[6]

Burada kurumun tarihi, daha çok kurumun resmi tarihine bürünür. Tıpkı bir ulus devletin tarihinde yurttaşlığın tanımlanması gibi bir kuruma ait olma durumu aktif çalışma ve hatta emeklilik sürecini de içine alacak biçimde kurum mensuplarına verilmeye çalışılır. Bu yaklaşım, bireyleri veya kurum tarihi açısından bakıldığında çalışanları bir "nefer" gibi görmeyi beraberinde getiren, insan unsurunu göz ardı eden bir anlayış haline gelir.

Kurum tarihleri bir sosyal bilim alanı olan örgüt kuramı için de bir tür laboratuar işlevi görmektedir. Örneğin kapitalizme çok geç açılan Türkiye gibi toplumlarda kurumların oluşma dinamiklerinin Batı'dakinden farklılık göstermekte olup olmadığı; aile şirketinden sermayenin tabana yayılmasına doğru bir süreç izlenmekte midir? Gibi soruların yanıtları kurum tarihlerinin satır aralarından okunabilir. Ancak bunun için kurumların karar ve yönetim mekanizmalarına ait hafızalarının okunması gerekir. Bu hafızaları, kurumların arşivleri oluşturmaktadır. Kurum arşivleri ise aşağıda değinilecek sorunlu alanlardan birisidir.

Kurum tarihleri belirli bir kurumun tarihini konu edinen araştırmalar olmakla birlikte genellikle kurum, iktisadi bir işletme ise dâhil olduğu sektöre dair de bilgiler içerir. Örneğin bir çimento fabrikasının tarihi yazılırken dâhil olduğu sektörün, hatta genel sanayi politikalarının gelişimi de kitapta incelenir.

Tarihi yazılan kurum bir banka ise bankacılık ve genel ekonomik gelişme de kitapta konu edilir. Bu nedenle kurum tarihi belirli bir kurumun tarihsel gelişimini konu edinmekle birlikte, ilgili sektörün tarihinin de ortaya çıkması açısından önem taşır.

Kurum tarihleri iç içe geçmiş kaplara benzer. En içte kurumun tarihi, he-

[6] Özellikle sözlü tarih görüşmelerinde bu türden yaklaşımlar karşısında görüşmeyi yapan kişi bir banka mensubu ile mi yoksa tutkulu bir futbol takımı taraftarı ile mi görüştüğü konusunda tereddüde düşebilir. Bu yapay coşku görüşmenin bağlamından da kaynaklanmaktadır. Örneğin görüşülen kişi ile "X" bankasının bir mensubu olduğu için konuşulmaktadır. Bu, daha baştan görüşmede kurum lehine görüşmenin akışını belirler. Görüşülen kişilerin genellikle emekli veya aktif çalışanlar içinde üst düzey yöneticiler olduğu da unutulmamalıdır. İşine son verilmiş bir eski çalışanla görüşme halinde anılan coşkunun yerini kızgınlık ve küskünlüğe bırakacağı kuvvetle muhtemeldir.

men onun dışında sektörün, daha dışında ise ekonominin ve ülkenin tarihi, içeriden dışarıya doğru azalan miktarda kurum tarihini oluştururlar.

Kurum tarihlerinin karşılaştığı sorunlar iki grupta toplanmaktadır. Birinci grupta yer alan sorunlar tarihinin yazılmasını talep eden kurumun beklentileri ile araştırmacının beklenti ve kaygılarının örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır.

Kurum imaj ve ideoloji oluşturmak kaygılarıyla araştırmacıyı yönlendirmeye çalışır.[7] Hatta sansürlemeye gayret edilir.[8] Bazen kurumun reklâm ve tanıtım sorumluları bu amaçla mesai harcarlar. Bu nedenle kurumun, kendi tarihini yıllık faaliyet raporu veya tanıtım broşürü gibi görmemesi gerekmektedir. Kurumun beklentileri araştırma süresinin kısa tutulmasını da beraberinde getirmektedir. Yılbaşı veya bir yıldönümüne hazır hale getirme kaygısı, kurum tarihlerinin dar zaman aralıklarında yazılmalarına neden olmaktadır. Oysaki araştırma materyalinin dağınıklığı, kaynakların toplanmasında karşılaşılan güçlükler göz önüne alındığında kurum tarihlerinin daha geniş zamana yayılarak araştırılması ve yazılmasını gerektirmektedir.

Yönlendirme ve sürenin dar olması yanı sıra kurum yönetici ve çalışanlarının araştırmaya ilgilerinin azalması ve kurum içinde farklı şiddette ilgi görmesi de bir diğer sorunu oluşturmaktadır.[9]

Diğer grupta yer alan sorunlar araştırma teknikleri ve yöntemle ilgilidir. Bu sorunların en önemlisi arşiv ve araştırma materyaline ulaşma sorunudur. Kurumların arşiv oluşturmamaları veya yetersiz ve düzensiz bir arşive sahip olmaları kurum tarihi yazımının akıbetini belirleyen önemli etkenlerden birisidir.[10]

[7] Bu yönlendirme zaman zaman maddi bilgilerin aksine durumların ifade edilmesine kadar varabilir. Örneğin kurum tarihinin yazılması sürecinde bir sigorta şirketinin üst düzey yöneticisi T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu'nun yayınlamış olduğu Türkiye'de Sigorta Faaliyetleri Hakkında Rapora göre genel prim üretiminde piyasa ikincisi olan şirketinin, piyasa birincisi olduğu yönünde ısrar etmiştir.

[8] İstanbul Ticaret Odası'nın tarihçesine yer verilen bir kitapta, 1923'te odanın Türkleştirilmesine dair bahse, oda yöneticileri tarafından gayrimüslim üyelerin incinebileceği gibi trajikomik bir gerekçe ile yer verilmemesi önerilmiştir. Bir banka da tarihi ile ilgili kitapta, işgücünün Türkleştirilmesine dair bahislere yer verilmemesini talep etmiştir.

[9] Bir çimento şirketinin tarihinin konu edildiği araştırmaya şirket üst yönetiminin verdiği bütün desteğe rağmen, kimi çalışanlar ilgisiz hatta engelleyici bir tavır takınmışlardır. Hatta bu araştırmanın akışını değiştiren ve çalışmaya özgünlük katan belgelerin fabrika içinde eski bir kasadan ilgili birimin sorumlusunun bütün gönülsüzlüğüne karşın çıkmıştır.

[10] Tarihleri yazılmış birçok kurumun elverişli arşivleri bulunmadığı anlaşılmaktadır. Mevcut arşiv belgelerinin kullanımı da türlü engellerle güçleşmektedir. Kurumların arşivlerinde yer alan bütün belgelerin araştırma sürecinde kullanılması söz konusu olmayabilir. Politik ve ekonomik kaygılar, sanayi casusluğu gibi tehditlere karşı kurumlar belgelerin bazılarının kullanımını engelleyebilirler. Buna karşın ilke olarak bu belgelerin de araştırmacıya gösterilmesinde araştırmanın bütünlüğü için yarar vardır. Ancak kurumların bazıları kurumsal tarihlerini yazacak araştırmacılara bu yakınlığı göstermemektedir. Örneğin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın konu edildiği bir araştırmada banka yönetim kurulu kararlarından ancak dönemin banka genel sekreterinin görülmesi uygundur biçiminde onayını almış ve bu şekilde bir listesi yapılmış belgeler görülebilmiştir.

Arşiv sorunu yanı sıra kütüphane ve diğer araştırma materyaline ulaşmaya dair sorunları da anmak gerekir. Araştırma materyali yazılı belgeler yanı sıra görsel kaynaklardan da meydana gelmektedir. Resim, fotoğraf ve diğer görsel kaynakların bilgiyi niteleme özelliği göz önüne alındığında kurum tarihleri açısından taşıdığı önem daha iyi anlaşılır. Ancak arşivler gibi görsel kaynaklar da düzensiz tutulmuş veya yetersizdir.

Yöntemle ilgili sorunların başında doğru araştırmacı ve araştırma ekibinin seçimi gelmektedir. Bir bankanın tarihinin yazımında ekonomi ve finans konularını bilen araştırmacı veya danışmanlara, bir sanayi işletmesinin tarihinin yazımında mühendislik bilgisine olan ihtiyaç, araştırma ekiplerinin ve danışmanlık hizmetlerinin oluşumunda belirleyici olmak durumundadır. Aksi halde sorunlar ile karşılaşılmaktadır.

Kurum tarihi yazıcılığının sorunlu yönlerinden biri de yayınlanan kitapların okurlara ulaşması ile ilgilidir. Bu kitaplar genellikle yayınlatan kurumun çevresinde ve genellikle ilgisiz bir topluluğa dağıtılmaktadır. Bu türden kitapların kütüphanelere girişi dahi sınırlıdır. Dolayısıyla bu kitapların gerçek hedef kitlesini oluşturan araştırmacılar ve tarih okurlarına ulaşımı güçleşmektedir.

Genellikle oldukça sınırlı olanaklar ve kısıtlı bir süre içinde vücut bulan kurum tarihlerinin artması ki; böylece birçok kurumun tarihi yazılmış olacaktır. Orta veya uzun vadede Türkiye tarihçiliğinde kurum tarihleri önemli yer tutacaktır. Kurum tarihleri ile birçok kurumun tarihi ortaya çıktığı gibi kaybolma hatta yok olma tehlikesi yaşayan tarih kaynakları da gün ışığına ve dolayısıyla korumaya alınmakta ve kullanıma hazır hale getirilmektedir.